

עלייה לתורה של אדם שאינו שומר תורה ומצוות

הרב מתן גולדברגר, רב בקריית טבעון
ורב צבאי בבסיס מחו"ה אלון וחוות השומר

הקדמה

באחת השבתות בדרכי לבית הכנסת בקריית טבעון, עצרה לידי מכונית ובה בני משפחה לבושים בחגיגות. להפתעתי שאלוני על מיקומו של אחד מבתי הכנסת. הסתבר לי שהמשפחה הזאת, בתמימות רבה, מעוניינת לחגוג לבנה את בר-המצווה בקריאה בתורה ובקידוש כמנהג קהילות ישראל.

התלבטתי, כיצד עלי להגיב למשפחה זו?

בבית כנסת אחר אצלנו התגלע ויכוח בין המתפללים לגבי השאלה הזאת - מה לעשות עם עולים לתורה הבאים לבית הכנסת בשבת במכוניותיהם.

הפערים בין שומרי תורה ומצוות לבין אלה שאינם - ניכרים וגלויים, אך ישנן כמה מצוות ששפר עליהן גורלן, והן נחשבות לרווחות בציבור הישראלי. בין המצוות הללו ניתן למצוא את הקריאה בתורה, בעיקר בבר מצווה. בשאלה זו יש לרון מכמה בחינות:

מבחינה הלכתית - האם ניתן להעלותם לתורה? מהי השקפת העולם המנחה את הדעות השונות? איך יש להתייחס לכך מבחינה קהילתית?

א. הדיון ההלכתי

האם העולה לתורה מוציא את הרבים ידי חובתם?

אחרוני זמננו - הרב וולדנברג בהרחבה¹ וכן הרב גורן² - דנו בשאלה מיהו העיקרי מבין השניים: העולה לתורה או הקורא בתורה, וממילא - מי מוציא את הרבים ידי חובתן.

המקור בעניין זה נמצא במסכת מגילה:³

תנו רבנן: הכל עולים למניין שבעה... (דהיינו, כל אדם יכול להיחשב לאחד משבעת העולים לתורה בשבת) אפילו קטן...

וכך נפסק בראשונים ובשו"ע באופן פשוט.⁴

אמנם ישנו דיון בשאלה לגבי עליית קטן לתורה בקריאות מחויבות מן התורה (בעיקר בפרשת זכור), אך אין מחלוקת שניתן להעלותו בשבתות אחרות. אמנם הדבר אינו נוהג בימינו, אך אין בזה כדי לעקור את עיקר הדיון.

מגמרא זו נראה בכירור שהעולה אינו צריך להיות בר חיוב במצוות, שהרי קטן אינו כזה. מכאן נלמד באופן פשוט שהעולה אינו צריך להוציא את הרבים ידי חובתם.

מקור נוסף המוכיח טענה זו הוא הברייתא הקודמת לכך במסכת מגילה:⁵

תנא: הפותח מברך לפניו, והחותם מברך לאחריו...
והאידינא דכולהו מברכי לפניו ולאחריה - היינו טעמא דתקינו רבנן:
גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין.

הגמרא מתארת שלושה שלבים ביחס בין העולים לבין הקריאה: בשלב הראשון היו מברכים שני עולים בלבד - אחד בתחילת קריאת התורה

1 שו"ת ציץ אליעזר, חלק ז סימן א אות טז.

2 משיב מלחמה חלק ב סימן קיא.

3 דף כג ע"א.

4 אר"ח סימן רפב.

5 דף כא ע"ב.

בשבת ואחד בסופה. בהמשך, התקנה הייתה שיעלו שבעה עולים - הראשון והאחרון יברכו, וכל העולים יקראו. בשלב השלישי תיקנו שכל העולים יברכו לפני העלייה ואחריה מפאת החשש שהנכנסים לבית הכנסת והיוצאים ממנו במהלך הקריאה לא יקשרו בין הקריאה לבין הברכה. בנוסף, כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרוא - תיקנו שאחר יקרא, וזה המצב המוכר כיום ברוב הקהילות.

גם מגמרא זו נראה שהקורא בתורה הוא העיקרי מבין השניים, ואילו העולה הוא המשני. שהרי לא נתקנה הברכה אלא מפני הטועים.

ב. עליית חוטא לתורה

עלינו לבחון את שאלת העלייה לתורה גם מכיוון אחר: האם ראו חז"ל צורך לקנוס את מי שאינו שומר תורה ומצוות, כמו שראינו בהלכות אחרות - פתיחת יין, צירוף למניין וכו'? הרב עובדיה יוסף מוכיח שאין הדבר כן, והוא מהעיקרון ששם ישראל לא נעקר ממנו בעקבות חטאו:

ונראה שגם העובר על מצות לא תעשה עולה למניין שבעה עולים, שאע"פ שחטא ישראל הוא, כמבואר בסנהדרין...⁶

בדבריו מביא הרב עובדיה את דברי הרב שלמה לוריא? האומר שיש להעלות תלמיד חכם לפני כוהן רשע. מכאן שיש היתר להעלות לתורה כוהן רשע, וכן אדם אחר המוחזק בעבירה, ועוד מאריך בראיות כיד ה' הטובה עליו, עיין שם, ובדבריו מגיע למסקנה שניתן להעלות לתורה מי שאינו שומר תורה ומצוות.

מכל המקורות הנ"ל נראה שהעלייה לתורה היא עניין של כבוד הציבור (ביטוי שעולה בגמרא בהקשר של עליית אשה לתורה), ואינו תלוי בהוצאת הציבור ידי חובה. עיקרון זה של כבוד הציבור, נראה לענ"ד ככריח התיכון של סוגיה זו, והוא מביא אותנו לגישה החולקת על הפוסקים הנ"ל.

6 שו"ת יחווה דעת חלק ב סימן טז.

7 ים של שלמה גיטין פרק ה סימן כא.

גישה זו היא הגישה המתנגדת עקרונית לעליית אדם שאינו שומר תורה ומצוות לתורה.

גישה זו מיוצגת למשל בדברי החכם צבי:⁸

העושים ביד רמה ובשאת נפש ופודקים מעליהם עול מצוות, וביחוד מחללי שבת בפרהסיא... איך ייתכן שיעלה לקרות בתורה בעיבור? הלא אין לך חילול ה' וכיבוי מאור הדת גדול מזה!

גם הרב וואזנר,⁹ מאחרוני זמננו, מחזיק בדעה זו. להבדיל, הרב משה פיינשטיין¹⁰ נוקט שיטה זו כלפי עלייה לתורה של רפורמים, אך מתיר עקרונית עלייה לתורה של מי שאינו שומר תורה ומצוות מטעמי חולשה:

ולקרא לתורה לאלו שאינם שומרי תורה ליכא איסור בעצם מכיון שמאמינים בהש"ת ובתורתו ורק עוברין לתיאבון וצריך לענות אחר ברכתו אמן... אבל לאלו הראביים שהם כופרין ממש ומומרין להכעיס ומסיתים ומדיחים - אין ברכתם כלום ואסור בעצם לקראם לתורה...

אם נבחן דעה זו לפי העיקרון שהעליתי, עקרון כבוד הציבור - נראה שפוסקים אלה סוברים שכבוד הציבור נפגם בכך שאדם שאינו שומר תורה ומצוות עולה לתורה. לעומתם, הרב פיינשטיין סובר כך רק לגבי משני התורה - הרבנים הרפורמיים, ואילו בעליית אדם העובר עבירות לתיאבון - אין פגם בכבוד הציבור. בהמשך נביא את סיכום דעתו למעשה. נמצינו למדים כי ישנן שתי שיטות עקרוניות ביחס לעולה לתורה חילוני:

דעת החכם צבי והרב וואזנר האוסרים כיוון שרואים בכך ביזוי כבוד הציבור וכיבוי מאור הדת; ודעת גדולי האחרונים כגון הבן איש חי¹¹ הרב עובדיה יוסף¹² שהביא חבל פוסקים המקילים בכך, הרב שלמה גורן ועוד, שהתירו כאמור עליית אדם חילוני לתורה, ולא החמירו כדברי החכם צבי.

8 סימן לה.

9 בתשובה לרב שלזינגר, שו"ת שואלין ודורשין חלק ג סימן ד.

10 שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ג סימן כא.

11 רב פעלים חלק ב או"ח סימן יא.

12 יהווה דעת חלק ב סימן טז.

דעה ממוצעת היא דעת הרב פיינשטיין¹³ הסובר שעל אף שיש היתר להעלות לתורה אדם שאינו שומר תורה ומצוות, יש כוח ביד הרב והקהל לגדור גדר ולא להעלות כדי להרתיע עוברי עבירה שיחזרו למוטב. גם הרב עובדיה יוסף עצמו, בדבריו על עלייה לתורה של מי שמתגלה בתער, נוקט דרך אמצעית ואומר שישנה עדיפות להעלותם לתורה שלא ממניין שבעת העולים.

המחלוקת היא אפוא בשאלה מהו כבוד הציבור בהקשר זה, ואם עלייה לתורה של מי שאינו שומר תורה ומצוות תפגום בכבוד זה. לענ"ד הדברים קשורים בהשקפת העולם הכללית של הפוסק, כפי שישתקף בהמשך.

ג. ניתוח המצב בדורנו

אין ספק ששאלה זו שבה דנו הפוסקים, נוגעת לשאלה רחבה יותר, והיא: היחס למציאות שבה רוב האוכלוסייה בארץ אינה שומרת תורה ומצוות. דומני שניתן לראות ביחס אליהם, כמבואר להלן, שתי גישות עיקריות: האחת רואה צורך לשמור על קשר עם מי שנתרחק כדי לקרבו לתורה ולמצוות, ואילו הגישה השנייה רואה צורך בהגנה ובהסתגרות כדי לא להיות מושפעים מאוכלוסייה שאינה שומרת תורה ומצוות. כל גישה תגדיר לפי דרכה מהו פגיעה בכבוד הציבור: אם כל מגע של אדם המרוחק מתורה ומצוות פוגע בכבוד זה, או רק מי שבאופן פעיל ומכוון קורא תיגר על העולם האורתודוקסי. במציאות שלנו שתי הגישות הן שני קטבים שביניהם ניתן למצוא פסיקות שונות, והגישה ההלכתית של הפוסק תלויה בהכרח גם בתפיסת עולמו בהקשר הזה.

אך גם הגדרת מי שאינו שומר תורה ומצוות קשה. מבחינה חברתית קשה לומר שיש הגדרה לציבור חילוני, ויש כבר מי שאומר שגם הציבור הדתי אינו מוגדר. מציאות זו היא תוצאה של מורכבות גדולה שיש בדור הזה, ואבאר:

אנו חיים בדור מורכב, ואחת המורכבויות שבדור הזה קשורה לעיצוב הזהות הדתית של כל אחד מבני הקהילה. כפי שלמדנו בלימודי קהילה

13 שו"ת אגרות משה או"ח חלק א סימן לג.

עם הסוציולוג ד"ר שי בן יוסף, המורכבות שישנה כיום מתרחשת מכמה סיבות עיקריות:

א. עצמאות גדלה והולכת בדעות ובאורח חיים. אחד הדברים הבולטים בדור זה הוא ירידת ההיררכיות ויכולת השלטון של בעלי השררה השונים, ובד בבד עליית יכולת הבחירה האישית של כל אדם והאוטונומיה של האדם כלפי עצמו.

מקובלנו כי "זה לעומת זה עשה אלוקים" - מציאות זו יכולה להביא בלבול רב אך גם ברכה רבה.

ב. הבלטת השונות והייחוד. במהלך החיפוש העצמי אנשים מרגישים צורך להיות מיוחדים, ומדגישים יותר את שונות האחד מרעהו, במגוון תחומים, וביתר שאת בתחום הערכי והדתי.

ג. השפעות רחבות מקבוצות שונות. הכפר הגלובלי בו אנו חיים מייצר השפעות גומלין מגוונות מאוד בין קבוצות שונות הקיימות במרחב.

ד. שינויים תכופים. קצב השינוי בזמננו גבוה מאוד. ניתן לראות בשינויים הטכנולוגיים ביטוי לשינויים התפיסתיים בדור הזה.

המצב הזה אינו פוסח על אף אחת מהאוכלוסיות. בבתי הכנסת ובקהילות שבהם אנו מתפללים ומכהנים, נמצא קהל מגוון מאוד עם שוני ומנעד גדול ברמת האמונה ובקיום המצוות.

במצב זה עולה השאלה - מה תפקיד הקהילה והרב בעת הזאת? לטענתי, דווקא בדור הזה, הקהילה, ובראשה הרב, יכולים לשמש עוגן חשוב ויציב.

אם ננסה לנתח את תפקידו של הרב, ניתן לומר שתפקיד הרב בקהילתו נע בין שני קטבים: המוקד האחד הוא בני הקהילה - החיבור הטבעי והפשוט אליהם, השמחה בשמחתם והצער באבלם, בלשון חז"ל "אוהב את הבריות"; והמוקד השני הוא "מקרבן לתורה" - אהבת התורה ויראת שמים של בני קהילתו, כמעין מתווך בין החול לקודש.

במרחב הזה ובמציאות הזאת על הרב לשמש עוגן יציב כלפי אנשי הקהילה הקרובים והרחוקים. הדבר יבוא לידי ביטוי ביחסו של הרב לבני קהילתו, בפסיקותיו ובאורחות חייו.

בנידון דידן - השמחות, ולהבריל - מצבי האבל, יכולות להוות נקודות קרבה וגישה כלפי אנשים שאינם ממתפללי בית הכנסת הרגילים. לענ"ד, שומה על הרב לנצל מצב זה כדי לקיים קשר עם אנשים אלה, ולאפשר ואף לעודד השתתפות בחיי הקודש של הקהילה, ובכללם בית הכנסת והעלייה לתורה. אמנם, יש להקפיד על כבוד הציבור וכבוד בית הכנסת - התנהגות ראויה ולבוש צנוע, וכן יחס מכבד כלפי מי שאינו רגיל לפקוד את בית הכנסת, הם תנאים חשובים שיש להקפיד עליהם.

ד. מבט קהילתי

מהבחינה הקהילתית המצב הזה מזמן את הקהילה לשאלה - עד כמה אנחנו פתוחים לקהל שאינו רגיל לחבוש את ספסלי בית הכנסת: בקהילות מעורבות כמו אלו שאנחנו חיים בהן, חשוב לשרד לכל מי שחי בסביבה, גם לאלה שאינם נראים שומרי תורה ומצוות, שהם רצויים ומקובלים. דווקא בית הכנסת יכול לשמש עבורם מקלט בטוח ומרומם בתקופה כה לא יציבה ומורכבת.

בהקשר הזה העלייה לתורה נתפסת כמעשה השייך לכל יהודי, ותפקידנו להעצים את הראייה הזאת ולקרב את אלה שנתרחקו, כפי שמשתקף בדברי רוב הפוסקים.

אך יש גם לזכור את התפיסה האוסרת, מתוך ראייה שעל הרב להגן לעתים על בני קהילתו מהשפעת אנשים ה"עושים ביד רמה בשאט נפש", ובמקרים מסוימים לא לאפשר עלייה לתורה לאדם שבמוצהר עובר על איסורים.

ה. סיכום

שאלת העלייה לתורה של אדם שאינו שומר תורה המצוות, שנידונה במאמרי, אינה מסתפקת בפן ההלכתי גרידא, אלא מביאה לידי ביטוי תפיסת עולם של היחס לאלה שנתרחקו, ולתפקיד הרב והקהילה במורכבות הרבה בדורנו.

בפן ההלכתי ראינו את מחלוקת האחרונים בנושא, ואת הגישות שעליהן נראה שהיא מבוססת בשאלה מהו כבוד הציבור, וממילא בשאלה מהי פגיעה בו ואיך יש להימנע ממנה.

הצגתי את תפיסתי בעניין גישתו של רב הקהילה למצב זה, ואת
ההזדמנויות הקהילתיות הנובעות ממפגש כזה.
אני מקווה שמתוך בירורים חלקיים אלו ניתן יהיה לקבל כיווני
מחשבה נוספים לשאלה כבודת משקל זו, והיה זה שכרי.